

«TIME 2017», Auschwitz i la memòria de l'Holocaust

Per Jordi Guixé, Doctor en història contemporània i director de l'Observatori Europeu de Memòries (EUROM) de la Fundació Solidaritat de la Universitat de Barcelona.

Paraules clau: Holocaust, Auschwitz, memòria, Europa, nazisme, genocidi, drets humans

El 27 de gener, Dia Internacional de la Memòria de l'Holocaust, és una data destinada a recordar la barbàrie per aprendre del passat i construir societats justes i lliures que evitin a les noves generacions els perills de la xenofòbia, l'antisemitisme i el racisme.

El 26 i 27 de gener de 1945 les tropes soviètiques entraven i alliberaven el camp d'extermini nazi d'Auschwitz-Birkenau. Els nazis hi havien iniciat una operació de desmantellament i de destrucció de proves uns mesos abans, des de l'estiu de 1944, quan les tropes soviètiques eren a tan sols 200 quilòmetres de la població polonesa d'Oświęcim, on es trobava situat aquest vast complex d'extermini i mort. Durant aquests mesos, els nazis van accelerar els assassinats i també van desballestar i destruir part de les instal·lacions per no deixar proves de la seva barbàrie. Dos crematoris, les càmeres de gas i algunes zones de barraques van ser enrunats, però no van tenir temps de derruir les restes d'un dels llocs més importants de la repressió nazi i de la industrialització de la mort.

Arreu del món, **Auschwitz ha esdevingut un símbol del terror i de l'Holocaust.** Creat pels alemanys en aquest llogaret de la Cracòvia polonesa annexionada al III Reich, el camp fou obert el 1940 sota el

pretext que les presons poloneses eren insuficients per albergar el creixent nombre de detinguts i presoners de guerra durant la Segona Guerra Mundial. El primer comboi hi va arribar el juny de 1940. Havia de ser un camp de concentració i treball; però a partir de la Conferència de líders nazis a Wannsee, el gener de 1942, en tots els territoris nazis i ocupats es va aplicar la denominada “decisió final”, que implicava la deportació de milions de persones als camps nazis i d’extermini massiu. La majoria eren jueves.

Auschwitz va tenir 42 subcamps, dels quals el més gran i més important en volum va ser el d’Auschwitz-Birkenau, on l’estiu de 1944 s’aplegaven més de 90.000 presoners. Gràcies a la seva conservació i les seves magnituds, **Auschwitz-Birkenau ha esdevingut el camp més emblemàtic i més visitat del món** (2 milions de visitants l’any). **Més d’un milió (1.100.000) de persones van ser executades en aquest camp.** La majoria eren jueus, però també hi va haver presoners polonesos, presoners polítics d’arreu d’Europa, gitanos, homosexuals, testimonis de Jehovà, presoners de guerra (especialment, soldats russos) i altres minories perseguides pel règim nazi.

El 27 de gener i la lliçó d’història

Enguany es commemora el 75è aniversari de la Conferència de Wannsee i el 72è aniversari de l’alliberament d’Auschwitz.

L’any 2005, les Nacions Unides van declarar **el 27 de gener** com a Dia Internacional de la Memòria de l’Holocaust. És, doncs, **una data destinada a recordar la barbàrie per aprendre del passat i construir societats justes i lliures** que evitin a les noves generacions els perills de la xenofòbia, l’antisemitisme i el racisme. El 27 de gener ens allibera sobre la història i ens fa reflexionar sobre la condició humana i la barbàrie del passat en el present. Un present que no aprèn quan també veiem, en l’actualitat, populismes perillosos, crims contra els drets humans, situacions d’exclusió física i social i conflictes arreu,

incapaços de ser afrontats pels governs dits més democràtics i garantistes dels drets de la ciutadania.

Auschwitz ens parla també de l'originalitat del lloc i dels objectes. Milions d'objectes pertanyents als milions de víctimes. Per això, **en l'aniversari d'enguany el TEMPS té una rellevància especial**. El temps que passa però que no aprèn de les lliçons del passat i que està **simbolitzat per un rellotge que va ser trobat, el 1967, en les excavacions arqueològiques de la càmera de gas i el crematori número III**, i que aquest any s'ha incorporat al museu. Auschwitz és avui el símbol clau de l'Holocaust, de les atrocitats de la Segona Guerra Mundial, un lloc de record i homenatge que l'any 1979 va ser declarat patrimoni històric per la UNESCO.

Però la història i **la memòria d'aquest lloc, de vegades, ha estat (o és) menystinguda pels nostres sistemes educatius**, tant a nivell primari i secundari com a nivell universitari. Des de l'[Observatori Europeu de Memòries \(EUROM\)](#), juntament amb el [Memorial de la Xoà](#)

[de París](#) i la [Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona](#), volem endegar uns cursos sobre genocidis –en plural– per aproximar el món universitari i la comunitat educativa a la memòria de les atrocitats i les barbàries del segle XX. **Recordar i aprendre és també construir les bases d'un ensenyament sòlid.** A més, treballem per posar al dia els debats, les recerques i les anàlisis crítiques i comparatives que, sobre la memòria dels crims i genocidis i sobre les polítiques de memòria en general, ens envolten des de l'actualitat social i acadèmica.

La importància de recordar i no oblidar

Un exemple que serveix per destacar la rellevància del 27 de gener és l'examen de **la nostra “memòria comuna” europea i la seva (in)capacitat de desenvolupar-se de forma plural i múltiple.** Les raons tenen a veure amb la disposició d'alguns països de la Unió Europea per crear una competència memorial, una competència entre les víctimes de diferents conflictes, quan la realitat de l'Europa Unida va néixer –no ho podem oblidar– d'aquella pau signada el maig de 1945 i les seves identitat i memòria reposen sobre la commemoració de l'Holocaust, el 27 de gener. L'any 2004, amb l'entrada a la Unió Europea dels països que havien format part del bloc de l'antiga Unió Soviètica, s'hi va afegir una memòria de la dictadura, la barbàrie i els crims estalinistes –amb milions de víctimes també–, i alhora es va crear una equiparació i una unicitat entre els crims nazis i els crims comunistes. Aquest fet, que explica la tensió i l'evolució memorial dels darrers 10 anys a Europa, no és banal, ja que veiem que **ha evolucionat perillosament en algunes propostes nacionals de commemoració** i alguns països –al nord i a l'est d'Europa– homenatgen soldats nazis o Waffen SS perquè van lluitar contra els soldats soviètics. Equiparar aquestes memòries és un gran error i commemorar el 27 de gener ens ha de permetre afirmar que cap persona o grup de persones que va col·laborar amb la dictadura nazi –i, per tant, amb el que Auschwitz va

significar- no pot ser ni ha de ser recordat ni homenatjat per cap sistema democràtic actual. Fer el contrari és negar la barbàrie.

Les contradiccions memorials se sumen a les moltes crisis internes, de valors i de coratge polític i democràtic que viu Europa.

Per això **és tan important parlar i treballar, tant des de l'acció social com des dels paràmetres de la recerca universitària, amb conceptes com la "memòria comparada"** (defensada per Andreas Huyssen, James E. Young o Marianne Hirsch, entre d'altres) **o la "memòria multidireccional"** (analitzada molt encertadament per Michael Rothberg); una memòria contemporània del segle XX que es troba a la base del coneixement. La història comparada pot explicar algunes claus de la mutació memorial, però no totes. És en el camp de la memòria, en els usos i les experiències pràctiques, on podem establir vincles i avançar en les anàlisis. Per això, **la comprensió i la representació del passat traumàtic requereixen la cooperació entre historiadors i "memorialistes"**. Carol Gluck va establir un curiós neologisme per a això: "memorians", que defineix en certa manera el treball de molts (i no només, és clar) historiadors.

Memòria pública i memòria privada

Un altre exemple que volia exposar per destacar la importància del 27 de gener és la **relació històrica inexistent –o molt residual– entre el conjunt monumental, museístic i memorial dels atemptats de l'11-S a Nova York i el memorial de Berlín als jueus exterminats a Europa**. Tots dos condueixen les seves memòries en diferents nivells de missatge social. A Berlín hi trobem un memorial cívic a un nivell nacional i col·lectiu, destinat d'una manera distant (històricament i geogràfica) a les víctimes i a les seves famílies, a les quals els hi és dedicat d'una forma tangencial, ja que la funció del memorial és el record global i europeu de l'Holocaust. En canvi, el memorial de l'11S se centra en primer terme en el record familiar i individual, traçant una línia molt difusa, gairebé inexistent, entre l'íntim i el polític. El memorial de Berlín vol donar a conèixer al món la història d'Alemanya –i Europa– amb un compromís nacional cap a la memòria pública. El memorial de Nova York vol acostar la política actual a les memòries privades, les quals estan embolicades en un conflicte obert; i, en certa manera, ignora els processos històrics.

També és interessant com **Michael Rothberg**, amb el que defineix com a “memòria multidireccional”, contrasta la competència de memòries amb la multidireccionalitat memorial, que reescriu o redefineix en l'esfera pública com un camp de contestació, en el qual les memòries interactuen de diferents i inesperades formes. La seva teoria es basa, principalment, en **destacar l'existència d'una rèplica intel·lectual i artística que relaciona la memòria del genocidi amb la memòria del colonialisme**. L'autor conclou amb una descripció de com els processos de descolonització i moviments dels drets civils al Carib, l'Àfrica, Europa, Amèrica i altres llocs han impulsat inesperadament la memòria de l'Holocaust.

Per tant, **la integració i respecte per les memòries i les commemoracions del passat de l'Holocaust també ens ajuden a**

pensar i repensar les nostres memòries més personals i més locals o nacionals. Aquest ha de ser l'eix permanent en el treball sobre el passat. La integració memorial en paral·lel a la integració multicultural pot ser una de les claus que ens salvi de les grans crisis que ens afecten encara avui en dia, en les quals el record del 27 de gener és una icona universal que cal preservar.